

Södertörns högskola | Interkulturell lärarutbildning mot förskola,
kombinationsutbildning. Utbildningsvetenskap C 30 hp.
Examinationsarbete 15 hp. | Vårterminen 2013

Jag förföljer dig inte, jag följer dig fina du!

– En essä om förskollärares profession och
solidaritet

Av: Eija Johannesson
Handledare: Birgitta Sahlin

Abstract:

Title: I am not stalking you, I am following you, my dear! An essay on the profession of the preschool teacher and solidarity.

Author: Eija Johannesson

Mentor: Birgitta Sahlin

Term: Spring 2013

This essay is about my meeting as an educator at a preschool with a child who is deemed to be in need of special assistance. I have worked in preschools and schools for nearly fifteen years and have met a great many children with different needs during these years. I tell in this essay about my relationship with Lucas who is a child I feel need special support in his everyday life. Lucas has what we in the preschool world call impulse controlled behavior. I also feel that he is disturbed by external stimuli such as sound and he has difficulty with social interactions with friends. This places demands on me as an educator to know how I can best meet Lucas at preschool.

In my essay, I lift up my feeling of being a divided teacher. I find that I occasionally find it difficult to be on hand and meet the needs of the group, the other teachers as well as those of the individual child. I have chosen to use Henriksen & Vetlesen's book *Etik i arbete med människor (The ethics of work with people)* where they discuss empathy and its role in professional life to reflect on this.

In my essay, I discuss the special education's entry in the preschool world. I reflect on the differences in education and special education and its importance in my profession. I use Eva Björck-Åkesson's book *Specialpedagogik i förskolan (Special education in kindergarten)* which is based on a system theoretical perspective. I also use Claes Nilholm's book *Perspektiv på specialpedagogik (Perspectives on special education)* in my reflections on special education. Through my selected literature and my own reflections I review myself. I have in my story related events with Lucas where his vulnerability in the children's group becomes apparent. I have critically reviewed these events and discussed if I in my educator role contributed to this vulnerability. I find using the literature that my role as an educator is complex and I examine myself during the writing of this essay. My own personal experience turns out to play a role in my role as an educator.

Keywords: Special needs, ethical values, preschool, special education, vulnerability

Sammanfattning:

Titel: Jag förföljer dig inte, jag följer dig fina du! En essä om förskollärarens profession och solidaritet

Författare: Eija Johannesson

Handledare: Birgitta Sahlin

Termin: Vårterminen 2013

Denna essä handlar om mitt möte som pedagog på en förskola med ett barn som anses vara i behov av särskilt stöd. Jag har arbetat på förskolor och skolor i snart femton år och har mött väldigt många barn med olika behov under dessa år. Jag berättar i denna essä om min relation till Lucas som är ett barn jag upplever behöva särskilt stöd i sin vardag. Jag upplever att Lucas har vad som ibland inom förskolans värld kallas för impulsstyrt beteende. Jag upplever även att han störs lätt av yttre stimuli såsom ljud och har svårt för sociala kontakter med vänner. Detta ställer krav på mig som pedagog att veta hur jag på bästa sätt kan möta Lucas på förskolan.

I min essä lyfter jag fram min känsla av att vara en ”delad” pedagog. Jag upplever att jag stundvis finner det svårt att finnas till hands och uppfylla både gruppens, de övriga pedagogernas och det enskilda barnets behov. Jag har valt att använda mig av Henriksen & Vetlesens bok *Etik i arbete med människor* där de diskuterar empati och dess roll i yrkeslivet för att reflektera kring detta.

I min essä diskuterar jag specialpedagogikens inträde i förskolans värld. Jag reflekterar kring skillnader i pedagogik och specialpedagogik och dess betydelse i mitt yrke. Jag använder mig av Eva Björck-Åkessons bok *Specialpedagogik i förskolan* som hon grundar på ett systemteoretiskt perspektiv. Jag använder mig även av Claes Nilholms bok *Perspektiv på specialpedagogik* i mitt reflekterande om specialpedagogik. Genom min valda litteratur och mina egna reflektioner granskar jag mig själv. Jag har i min berättelse återberättat händelser med Lucas där hans utsatthet i barngruppen kommer fram. Jag har kritiskt granskat dessa händelser och diskuterat om jag i min pedagogroll bidragit till denna utsatthet. Jag finner med hjälp av litteraturen att min roll som pedagog är komplex och jag rannsakar mig själv under skrivandets gång. Mina egna personliga erfarenheter visar sig ha betydelse för min roll som pedagog.

Nyckelord: Barn i behov av särskilt stöd, etik, förskola, specialpedagogik, utsatthet

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	3
Berättelse	5
Jag är snäll nu, får jag leka själv?	5
Samling – Får jag sitta bredvid dig?	8
Lucas och Viggo – kompisarna	10
Syfte, metod och frågeställningar	11
Syfte	11
Jag utgår från följande frågor i min essä	12
Metod	12
Etiska överväganden	14
Lucas	14
Vad är det som utmanar?	15
Våra strategier för att möta Lucas	15
Jag vill också ha en plats här- om etik och värdegrund i förskolan	17
Empati	17
Är det jag eller Lucas som är utsatt?	18
Den ”delade” pedagogen	19
Jag sa förlåt, får jag leka nu?	20
Välmenande och kränkande – är det möjligt?	21
Att tolka signaler	22
Pedagogrollens avigsida	23
Punktmarkeringens två sidor	24
Ensam på bryggan	24
Förskoleklimat och social kompetens	26
Sociala färdigheter och egna känslor	26
Närvarons betydelse. Hur skapas närvaro?	27
Dockor och moln, att arbeta med sociala färdigheter	29
En pedagogisk omsorg med kvalitet och inte bara en förskoleplats	30
Förskolan, viktig för alla barns lärande!	31

Varför gör vi som vi gör?	32
Specialpedagogik i förskolan	33
Slutord	34
Källförteckning.....	37

Berättelse

Jag är snäll nu, får jag leka själv?

Det är tisdag morgon och jag har precis låst bilen och börjar promenera mot jobbet. Solen tittar fram bakom molnen och de varma vårvindarna värmer skönt. Jag passerar äldreboendet och går igenom skolgården. På vägen till mitt arbete hinner jag rensa mina tankar efter morgonens lämningar av egna barn, musiken i hörlurarna ger mig energi inför vad dagen har att bjuda på. Väl framme på förskolan ser jag att Lucas mamma parkerat sin bil och kliver ur den. Vi hälsar på varandra och jag fortsätter mot personalingången. Bakom mig hör jag Lucas ropa ”Hej, Eija!” Jag vänder mig om och vinkar glatt till Lucas. Väl inne hänger jag av mig ytterkläderna och letar fram mina tofflor på den alldeles för fulla skohyllan. Efter en snabb kopp kaffe öppnar jag dörren som leder till min avdelning.

Jag kommer in på avdelningen och möts av Lucas som omfamnar mig och ger mig en puss på kinden som vanligt. Han är väldigt generös med sina kramar och berättar ofta om för oss pedagoger att han älskar oss.

- Hej Lucas, nu är vi båda här, härligt! Ska vi leka du och jag idag? frågar jag glatt.
- Hej Eija. Jag vill bygga klossar nu, svarar Lucas bestämt.

Vi går in i stora lekrummet där bokhyllan med klossarna står. Lucas lyfter ner den tunga lådan utan problem och ställer den på golvet. Anna kommer in och sätter sig bredvid mig. Hon ber om att få vara med och Lucas nickar instämmande. Bygget tar fart och tornet reser sig högt.

- Eija, kan du hjälpa oss att ta ner pärlorna? Josef står i dörröppningen och ser vädjande på mig.
- Finns det inte någon annan fröken där som kan hjälpa dig? frågar jag lika vädjande i hopp om att slippa gå ifrån leken med Lucas.
- Nej, Saga spelar spel och Jossan pratar i telefonen.
- Jag kommer, vänta lite.

Varför kan ingen annan hjälpa Josef? Och varför finns det inte pärlor i burkarna vid pysselbordet? Vi hade precis satt oss, jag vill inte gå. Man ska alltid vara på minst två ställen samtidigt.

Jag ber Lucas och Anna fortsätta bygga och lovar att komma tillbaka strax. Medan jag tar ner pärlorna i det intilliggande rummet hör jag tornet rasa och Lucas skrika argt. Jag ger den stora burken med pärlor till Josef och springer in lekrummet. Jag både hör och ser Lucas stora frustration över att tornet rasat men jag är samtidigt lättad över att Anna är välbehållen och

Lucas bara använt rösten för att uttrycka sin ilska. Jag förklarar för Lucas att vi tillsammans kan bygga upp tornet igen, jag lovar att hjälpa till. Men Lucas orkar inte mer och lämnar rummet. Jag väljer att lämna klossarna på golvet för att följa Lucas. Han vill leka med bilarna istället och letar febrilt efter sin favoritbil i lådan. Min kollega Saga kommer fram till mig för att fråga om en sak och jag vänder ryggen till bilmattan. I samma sekund som jag vänder mig om hör jag skriket. Vidar skriker förtvivlat och jag ser bilen i Lucas hand.

- Det är min bil, jag hade den först! Lucas pratar snabbt och håller krampaktigt i sin favoritbil.
- Han tog den! Jag hade den! Han puttade mig! Vidar hulkar och försöker berätta vad som hänt.
- Men det är min bil, du får inte ha den. Den är min! Lucas tar sats för att putta Vidar en gång till. Jag tar ett stadigt tag om Lucas och leder honom ut från bilmattan. Jag känner hans hjärta slå snabba slag och jag upplever hela hans kropp som stressad. Mina händer håller om hans överarmar, varsamt men stadigt. Saga som stått kvar går fram till Vidar för att trösta.

Jag tar Lucas i handen och försöker ta med mig honom lite undan, så han kan få lugna ner sig utan alla barnens blickar på sig. Han vill inte följa med mig utan drar loss sin hand från min.

- Jag vill inte! Släpp mig, Eija. Jag är arg! Lucas skriker åt mig.
- Jag vill att du stannar kvar här hos mig en stund Lucas. Jag försöker låta så lugn som möjligt. Jag har släppt Lucas och satt mig på golvet. Jag vill vara i hans höjd för att inte visa mig kroppsligt överlägsen. Jag upplever det som viktigt i konfliktsituationer med Lucas att förmedla att jag finns där *för* honom, inte mot honom.
- Vad är du arg över Lucas? Jag försöker fånga Lucas blick när jag ställer frågan. Men han vill inte möta min, han rör sina armar i stora rörelser och går fram och tillbaka på den lilla lekytan vi befinner oss i.
- Jag säger förlåt, jag går tillbaka säger förlåt. Sen kan jag leka med bilarna. Men det är min bil, jag vill ha den. Den är inte hans bil, men jag säger förlåt. Kom så går vi. Lucas ord kommer snabbt, jag upplever att han är fortfarande stressad och inte vill vara kvar hos mig.
- Lucas, jag vill att du ger tillbaka bilen till Vidar. Sen kan du få leka med den när han är klar med bilen. Ska vi göra det tillsammans, så kan du få säga förlåt samtidigt?

- Ja, men den är min. Jag ska säga förlåt, sen får jag leka.

Lucas skyndar sig iväg mot Vidar och räcker fram bilen. Han ger Vidar en stor kram och säger förlåt snabbt och Vidar tar emot bilen. Han blir stel i kroppen när Lucas kramar om honom.

Oj, det var kanske inte så bra med kramen. Han ser rädd ut Vidar, jag vet ju att han egentligen inte vill bli kramad av Lucas. Jag kan förstå det också, han tar i ganska hårt i sina kramar. Vad ska jag säga till Lucas när han vill ge sin kram? Han vill bara säga förlåt för att få gå och leka med bilarna. Han har förstått att om han gör det så får han gå tillbaka. Det känns som att det bara är tomma ord för honom, något man måste göra. Kramen däremot, det är hans eget förlåt. Hur ska jag säga till honom att han inte får ge den för att kompiserna inte vill, för att kompiserna är rädda?

Jag frågar om Lucas vill försöka leka med bilarna en gång till, den här gången tillsammans med mig. Han säger att han vill leka själv utan fröknar. Lucas påpekar att han nu sagt förlåt och ska leka med bilarna själv.

- Jag är snäll nu, jag får leka själv. Lucas låter irriterad i rösten och verkar oförstående till varför jag är kvar hos honom.
- Lucas, jag vill vara med om du ska leka vid bilmattan. Jag kan sitta här på kanten om du vill leka själv, men jag vill vara här. Så kan vi hjälpas åt om det är något som känns fel. Som med den bilen du så gärna ville ha.
- Nej, jag vill inte alltid ha en fröken med. Jag sagt förlåt. Jag vill leka med kompisarna nu, du kan gå.

Jag vet att du vill det vännen, men ser du inte hur det slutar. I tårar och arga känslor. Kompisar som inte vågar vara nära dig. Du behöver oss vuxna, jag önskar att du kunde förstå det. Jag förföljer dig inte, jag följer dig fina du.

Lucas visar mig en plats på hörnet av mattan där han tycker att jag ska sitta. Jag upplever att jag tränger in mig i hans lek och tycker att jag i det här läget kan låta Lucas styra min plats. Jag tycker ibland att det är svårt att hitta en balans i när jag som vuxen ska styra och när jag kan överlåta beslut till Lucas. I konfliktsituationer behöver jag ofta vara en vuxen som styr och visar Lucas var gränserna går. I mer lugna tillfällen vill jag vara en medforskande vuxen i Lucas värld. En lek med vatten kan ofta sluta med att vi gör nya upptäckter om vattnets

egenskaper, likaså kan en lek med bilar bli till ett äventyr där vi ser vilken bil som kan rulla snabbast och utforska varför den gör det tillsammans. Att kombinera de rollerna när Lucas reagerar på impulser är svårt. Jag ska relativt snabbt gå från den medforskande till den som stoppar konflikter. Vårn där bilmattan finns är liten, medvetet gjord så för att minska antalet barn som samtidigt ska leka där. Vi har försökt skapa många vårn och rum i rummen, för att sprida barnen och få en lugnare miljö. Ifrån min plats vid bilmattan har jag ingen synlig uppsikt över rummet eftersom bilmattan är omgiven av låga bokhyllor. Men jag hör barnens prat runtomkring i rummet och kan följa även de andra barnen med min hörsel.

- Hörde du att Lucas slog Vidar. Han var jätteledsen. Jag hörde.
- Men han har slagit mig också jättemycket. Jag fick ont i många dagar.
- Mm. Jag vet, han är inte min kompis.
- Inte min heller.
- Inte min heller.
- Om han kommer så säger vi nej, eller hur?
- Mm..

Det gör ont i mitt hjärta när jag hör samtalet från pysselborden i rummet. Ofta får jag en stark känsla av att vilja skydda Lucas från de hårda orden, jag vill krama om honom och stänga ut den stundvis svåra verkligheten. Men jag vet också att det inte skulle hjälpa honom. Jag vet att Lucas hamnar i konflikter och jag försöker göra mitt bästa för att minimera de. Jag känner mig otillräcklig. Jag tittar på Lucas som sitter för sig själv nu vid bilmattan, de andra barnen har lämnat sin lek och Lucas sitter nöjd med sin favoritbil. Jag känner med Lucas, han har en stark vilja att ha kompisar men även stora svårigheter att delta i lekar och samspela med andra.

Samling – Får jag sitta bredvid dig?

Det är en kvart kvar till lunch och dags för samling. Vi har valt att vara två på den samlingen jag ska hålla i idag, för att stötta upp så både Lucas och de andra barnen kan få en bra samling. Att vara ensam med många barn kan vara svårt även om barnen är delaktiga och vill vara med. Med Lucas blir detta ännu svårare då han lätt tappar fokus på samlingen, han kan vandra iväg från rummet. Ofta vill han krama och pussa sina kompisar. Han har även svårt att vänta på sin tur i lekar och vill gärna prata mycket under samlingen. Sagas uppgift är att finnas där för Lucas, ta honom i knät om han hellre vill sitta hos en vuxen. Ibland orkar Lucas inte med hela samlingen och då följer Saga med honom ut ur samlingen. Vi i personalen

roterar huvudansvaret för samlingen och för Lucas. Eftersom Saga är ny på vår avdelning och inte van vid att hålla i samlingar så har hon idag huvudansvaret för Lucas och jag för samlingen. Barnen väljer platser och jag ser att Saga sätter sig bredvid Lucas. Lucas byter plats för att sitta hos dem han ser som sina vänner. Pojkarna han sätter sig nära flyttar sig längre bort från Lucas, de tar försiktigt tag i hans hand när vi börjar med vår samlingsång. Några av barnen på avdelningen är lite rädda för Lucas. De vill helst inte sitta nära Lucas på samlingar och matsituationer. Saga flyttar sig närmare Lucas för att finnas till hands när han behöver stöd.

Vi måste ändra på det här, varför glömmet jag alltid bort det när samlingen är slut? Barnen måste få bestämda platser. Lucas jagar barnen runt mattan, han vill så gärna sitta bredvid Oskar. Och Oskar vill inte alls sitta bredvid Lucas.

Vi har sjungit klart och det är dags för sagan om spökfamiljen. Lucas favorit, han blir jätteglad och kramar sin kompis bredvid. Kramen är hård och kompiserna försöker slita sig loss, Lucas avslutar sin kram med en stor puss. Barnen tystnar. Mio, kompiserna som blir kramad och pussad är arg och skriker att han inte vill ha Lucas pussar. De andra barnen är fortfarande alldeles tysta och Lucas skriker tillbaka att han bara ville vara snäll. Saga bekräftar det Lucas säger, han ville bara vara snäll. Men Mio håller inte med. Han vill inte ha pussar och kramar, då är det inte snällt att ge dem. ”Man får säga nej”, poängterar Mio. Det är något vi pratat mycket om på förskolan, att man har rätt att säga nej. Alla har rätt till sin kropp. Samlingen fortsätter och efter spöksagan har vi samtalstid. Det är en stund på samlingen barnen får ordet och bestämmer vad vi ska prata om. Ebba ber om att vi ska prata om våra moln med barnens ord. På molnen har vi skrivit citat från barnen. Molnen byts ut med jämna mellanrum och den här gången handlar citaten om hur en bra kompis är.

- Ebba, kommer du ihåg vad det står på ditt moln? frågar jag.
- Ja, att man inte ska slåss och att man ska vara snäll, svarar Ebba.
- Visst, det är så det står på ditt moln!
- På Simons moln står det att en bra kompis hjälper andra, fortsätter jag.
- Eija, Eija, jag hjälper alla och jag är snäll också. Lucas är ivrig, han vill vara med i samtalet.
- Visst är du det, svarar jag. Du gör jättefina saker för dina kompisar.
- Men fröken, Lucas är inte alls snäll. Han slog Vidar jättehårt idag.
- O mig med.

Hjälp, nu börjas det igen. Kan vi aldrig ha det här samtalet utan att de måste få prata om allt Lucas gör fel. Lucas gör en hel del fina saker också. Men det märker de andra barnen knappt. Han blir ledsen, jag ser hur han sjunker ihop. Stackars fina Lucas, jag vet att det inte är lätt. Jag ska hjälpa dig. Titta hit, jag finns här.

- Vet ni vad, idag hjälpte Lucas mig att bära samlingssakerna. Det var väl jättesnällt att han kunde hjälpa mig, jag hade händerna fulla, berättar jag.
- Jo, det var snällt. Men det är inte snällt att slåss, svarar Ebba.

Lucas och Viggo – kompisarna

Viggo är ett av de få barnen som Lucas kan leka med utan att hamna i konflikter. Flera av barnen är rädda för Lucas eftersom många av dem blivit slagna, puttade och sparkade på av honom. Andra har blivit rädda av att se Lucas göra dessa saker på kompisarna. Jag upplever inte att Viggo är rädd för Lucas utan snarare att de har fått en fin kontakt. På eftermiddagen efter samling och lunch har Lucas vaknat från sin sovvila. Den här tiden har vi ingen resurs för Lucas, vi är två pedagoger som arbetar i barngruppen. Lucas letar runt i rummen efter en rolig aktivitet och hittar sin vän Viggo.

- Viggo, kan vi leka? Du är min kompis! Det går inte att undgå glädjen i Lucas röst.
- Hej Lucas! Du kan vara med oss vi leker pirater, här är mitt skepp och där borta är Olas skepp. Lisa är i Olas skepp och du kan vara i mitt skepp. Okej? Viggo förklarar tydligt och pekar med sitt finger på de olika kuddarna som blir till skepp i barnens lek.
- Ja, jag vill vara i ditt skepp. Du är ju min kompis eller hur?
- Ja, jag är din kompis, svarar Viggo glatt.

Ola och Lisa ser lite fundersamma ut inför Lucas deltagande i leken, men iver över att få börja tar överhand och de går in i rollerna som pirater. Barnen leker, de åker på det stormiga havet och letar efter hajar. Dörrklockan ringer och jag lämnar barnen för att öppna dörren. När jag står i hallen och tar emot en förälder kommer Lucas inrusande. "Kom Eija, kom och titta vad jag gjorde!!Kom, kom!!" Lucas är ivrig och drar i min hand.

När vi kommer fram till lekrummet och kuddarna så förstår jag inte riktigt vad Lucas menar.

- Vad är det som du vill visa mig Lucas? Jag hukar mig så att vi kan mötas bättre.

- Titta Eija, Olas skepp rasade! Det var inte jag som gjorde det. Men sen byggde jag den. Jag fixade skeppet till Ola. Helt själv!! Jag var snäll!
- Fixade du Olas skepp så att ni kan fortsätta leken? Så bra jobbat Lucas! Vilken bra kompis du är! Jag försöker verkligen visa Lucas att jag är glad och stolt med både min röst och kropp. Jag hoppas att han känner det.
- Tack Lucas! säger Ola.
- Nu ska vi leka mer för jag är en bra kompis Eija!! Lucas glädje är smittande och jag lämnar rummet med ett leende på läpparna för att gå tillbaka till föräldern i hallen.

Syfte, metod och frågeställningar

Syfte

Syftet med min essä är att utforska mitt yrke som pedagog i förskolan och mitt ledarskap gentemot barn som på olika sätt ses som utmanande. Med utmanande menar jag barn som anses behöva mer stöd än andra barn i sin vardag för att klara av den sociala samvaron som förskolan innebär. I denna essä har Lucas som texten kretsar kring ett behov av att ha en pedagog som vägleder och visar alternativa sätt att förmedla känslor och uttrycka sin vilja med. Lucas har svårt att förstå sociala regler som turtagning och samarbete i lek, vilket leder till att jag upplever att han får en utsatt ställning i gruppen. Många av de andra barnen vill inte leka med Lucas, han utesluts från gemenskapen på grund av sitt beteende. Eftersom Lucas relativt ofta slår, sparkar och puttar de andra barnen på förskolan vill vissa av dem inte vara ensamma i samma rum som Lucas av rädsla för att bli påhoppade. Jag ser det som utmanande för mig som pedagog, att hinna med att stödja Lucas i hans vardag och samtidigt göra det övriga arbetet som krävs av en pedagog på förskolan. Det vill säga generera en lärorik och rolig verksamhet för hela barngruppen. Läroplanen ska följas, barnens lek och arbete ska dokumenteras. Jag upplever att det ställs krav på mig som pedagog och jag försöker balansera dessa krav men barnens olika behov. Jag kommer att reflektera kring min egen yrkesroll och kritiskt granska den. Att barngruppen består av 21 barn i åldrarna tre till fem år gör att det inte alltid finns tid för det lilla extra som många av våra barn skulle behöva. Lucas är ett av de barn som anses behöva mer stöd än jämnåriga och därför har förskolan ansökt och blivit beviljade stöd i form av resurstjänst några timmar i veckan. När vi lägger upp våra resurstimmar är det ett roterande schema som avgör vilken pedagog som arbetar med barnet.

Är detta för barnets eller pedagogens bästa? Är vårt arbetssätt styrt av barnens eller pedagogernas behov?

Jag har som avsikt att öka min förståelse för min yrkesroll i Lucas liv. Med det menar jag att jag vill få en bättre förståelse för hur jag som pedagog påverkar barnet med de åtgärder jag väljer att vidta. När jag agerar på ett visst sätt efter en incident så får detta följder, vilka är de följderna? Kan jag förutse vad mina handlingar får för konsekvenser och hur kan jag göra det i sådana fall? Kunde jag ha agerat på ett annat sätt? Har jag gjort vad jag kunnat för att möta Lucas, eller har jag endast arbetat för att få bort ett oönskat beteende? Är jag som förskollärare kvalificerad till att hjälpa barn i behov av särskilt stöd?

Jag vill även titta på hur mitt valda arbetssätt på avdelningen påverkar barnens utsatthet.

Exempelvis har vi valt att arbeta kring hur man är en bra kompis. Hur påverkar ett sådant val ett barn som har en mer utsatt ställning i barngruppen på grund av svårigheter i det sociala samspelet? Gör vi som arbetslag dessa barn om möjligt ännu mer utsatta?

Till sist ställer jag mig frågan är förskollärare som yrkesgrupp kvalificerade till att hjälpa barn i behov av särskilt stöd? Jag ställer mig frågande till om förskollärarens kunskap räcker till eller är specialpedagogiska insatser nödvändiga för att de särskilda behoven hos vissa barn ska uppfyllas?

Jag utgår från följande frågor i min essä

Hur bidrar jag i min pedagogroll till utsatthet?

Hur gestaltar jag specialpedagogik i min pedagogiska profession?

Hur ska jag dela med mig av min solidaritet gentemot mina kollegor, barngruppen och det enskilda barnet?

Metod

Jag har valt essän som metod för min forskning eftersom detta tillåter mig att utgå från mina egna erfarenheter och min praktiska kunskap. Vad är då en essä? Journalisten och författaren Jo Bech-Karlsen beskriver en essä på följande sätt i sin bok *Jag skriver, alltså är jag*.

Essän är öppen och sökande, sinnlig och reflekterande. Den knyter samman berättelse och reflektion. Essän är – i likhet med berättelsen – en utmaning för den som vill förmedla sin erfarenhet (Bech-Karlsen 1999, s. 45).

Jag finner att jag genom att reflektera över min egen erfarenhet, genom att söka och undersöka med öppna sinnen kan bidra till forskning kring mitt valda ämne. Bech-Karlsen beskriver vidare att essän inbjuder till samtal, läsaren får ta del av skrivarens upplevelser och reflektioner (Bech-Karlsen 1999, s. 47).

Torsten Thurén är docent i journalistik och har skrivit boken *Vetenskapsteori för nybörjare*. I boken beskriver Thurén bland annat olika vetenskapliga metoder och dess innebörd. Thurén menar att vetenskapen alltid söker sanningen, men sanningen kan förändras med tiden då forskningen och vetenskapen går framåt och förändras (Thurén 2007, s.9). Metoderna som används i vetenskapen varierar. Förespråkarna för de olika metoderna ser delvis kritiskt på varandras metod, så är även fallet med min valda metod, hermeneutiken. Hermeneutik kallas även för tolkningslära. ”Hermeneutik går ut på att *förstå* och inte bara *begripa* intellektuellt” (Thurén 2007, s. 94). Hermeneutiken som metod ger mig möjligheten att lyfta fram händelser och tolka dem från olika perspektiv. Särskilt positivisterna riktar kritik mot hermeneutiken. Tolkning ses som en osäker källa eftersom forskaren påverkas av sina egna värderingar, sin egen förförståelse. När jag tolkar någon annans känslor och upplevelser utgår jag från mina egna känslor och erfarenheter. Även om samma faktorer påverkar en positivistisk undersökning blir påverkan större i den hermeneutiska enligt Thurén. Det finns inget sätt att kontrollera mina upptäckter då dessa utgår från mina känslor och upplevelser. Vissa positivisterna vill gå så långt att de anser att de hermeneutiska tolkningarna endast kan användas som hypoteser. Dessa hypoteser bör sedan testas på positivistisk väg (Thurén 2007, s. 94-103). Jag ser dock den hermeneutiska metoden som passande för mitt valda ämne och essäformen. Den ger mig möjligheten att lära mig av mina egna upplevelser, använda mina egna erfarenheter och känslor i min tolkning tillsammans med litteraturen.

Jag för en dialog med litteraturen kring min berättelse, där jag använder mig av olika synsätt för att kritiskt granska mitt agerande. Enligt Maria Hammarén kan vi inte iaktta oss själva utan distans. Hon skriver i sin bok *Skriva – en metod för reflektion* om språkets betydelse för vår självuppfattning. När vi iakttar oss själva från ett utifrån perspektiv sker även ett möte med oss själva (Hammarén 2010, s. 14). Jag tänker mig att min berättelse kommer att ge mig den nödvändiga distansen för att jag ska kunna titta på mitt handlande och reflektera kring konsekvenserna av den.

Att reflektera kring yrkeserfarenhet som kunskap är något som Jonna Hjertström Lappalainen och Eva Schwarz på Centrum för praktisk kunskap intresserar sig för. De skriver om ett reflekterande perspektiv på sitt handlande. Med detta menar de att man inte endast ska se sin erfarenhet som kunskap, det är även viktigt att kunna betrakta sin verksamhet utifrån med

kritiska ögon (Hjertström Lappalainen & Schwarz 2011, s.99) Jag upplever att Bech-Karlsen, Hammarén och Hjertström Lappalainen och Schwarz är relativt överens om språkets betydelse och det essentiella med att få ner erfarenheter i text. Att på detta ingående sätt reflektera kring min berättelse och min yrkesroll gentemot Lucas ger mig en möjlighet till självreflektion och ett kvalificerande lärande.

Etiska överväganden

Mina tolkningar om hur Lucas upplever mitt ledarskap är just mina tolkningar. Jag kan omöjligtvis veta hur Lucas känner, upplever och tänker kring de specifika situationerna. Jag har gjort ett försök att sätta mig in i hans situation och hur han möjligtvis kunnat uppfatta mina handlingar och dess konsekvenser för hans del.

Vetenskapsrådet har gett ut forskningsetiska principer, dessa innefattar ett skydd för individerna i samhället. I mitt fall gäller det i första hand Lucas men även de andra personerna som finns beskrivna i min essä. Jag har skyldighet att inte utsätta dem för psykisk, fysisk skada, förödmjukelse eller kränkning (Vetenskapsrådet 1990, s.5). All personal på förskolan jag arbetar på är informerade om mitt arbete. För att undvika igenkännande av personerna i min text har jag fingerat alla namn utom mitt eget. Jag har även ändrat känslig information gällande platser och personer som förekommer i texten. Jag strävar efter en balans mellan att skydda de medverkande individerna och att vara sanningsenlig.

Lucas

Jag har valt att basera min essä på en berättelse om Lucas som anses av mig som pedagog på en förskola behöva mer stöd än jämnåriga kompisar. Lucas har svårt att klara av den sociala samvaron en dag på förskolan innebär. Han hamnar ofta i konflikter över leksaker och med kompisar. Lucas är en tre och ett halvt år gammal pojke som gått på vår förskola i snart två år. Han bor tillsammans med sin pappa, mamma och sina tre äldre syskon. Två av syskonen är i övre tonåren och hjälper ofta till att hämta Lucas på förskolan. Lucas mamma har berättat att hon är orolig för sin son, han sover dåligt om nätterna och är överaktiv hemma. Hon har även berättat att hon sökt hjälp på vårdcentralen men inte fått någon hjälp. Men efter att hon har kontakta barnläkare på ett sjukhus har hon nu en tid bokad på barnmedicinska mottagningen för att diskutera sin sons sömnproblematik. Mamman har ofta nämnt att hon tror sin son ”ha damp”, det är inget ord vi på vår förskola har använt. Vi från förskolans sida har stöttat

mamman i den grad att vi uttryckt att vi ser det som positivt att hon ber om hjälp. Vi träffas kontinuerligt för individuella utvecklingssamtal gällande Lucas där vi samtalar kring strategier och arbetssätt kring Lucas. För min del som pedagog arbetar jag med de svårigheter som Lucas har oavsett om han får en diagnos eller inte. Diagnosen är inte avgörande för att Lucas ska få det stöd jag anser att han behöver.

Vad är det som utmanar?

På förskolan har Lucas svårt att ta kontakt med andra barn, han har svårt för att dela med sig och anser att vissa materiella saker är hans egna även om de tillhör förskolan. Han kan bli fysiskt aggressiv när han anser att något är fel. Han slår, sparkar och puttar sina kompisar, ibland utan att kompiserna hinner inse att Lucas är arg. Jag upplever Lucas vara impulsstyrd och lätt distraherad. Med detta menar jag att hans humör kan vända snabbt från att vara glad och tillgiven till att vara aggressiv. Lucas har svårt att fokusera på en lek eller aktivitet, han blir lätt störd av saker som sker i närheten. Det kan exempelvis vara att ett annat barn pratar eller någon som går förbi platsen där Lucas befinner sig. När Lucas tappar fokus har han svårt att återuppta den. Oftast vill han då byta aktivitet. Lucas hade liknande beteende när han gick på småbarnsavdelningen där även jag arbetade när han började på förskolan. På småbarnsavdelningen bet Lucas ofta andra barn. I samband med att Lucas verbala språk utvecklades avtog bitandet och har idag helt upphört.

Förskolan har fått beviljat några resurstimmar för Lucas del och dessa används för att möta Lucas i hans vardag. En handlingsplan har upprättats för Lucas av oss pedagoger som arbetar på hans avdelning. Denna innehåller en nulägesbeskrivning av de svårigheter vi pedagoger ser i Lucas vardag på förskolan. Vidare beskrivs ett kortsiktigt och ett långsiktigt mål. Det långsiktiga målet är att Lucas ska klara av det sociala samspelet med de andra barnen, han ska klara av att förmedla och hantera sina känslor utan att behöva använda våld. På kort sikt arbetar vi med att Lucas ska klara av att leka med kompisar utan att använda våld med hjälp av en pedagog närvarande.

Våra strategier för att möta Lucas

Vår strategi för att nå målen är att vara närvarande pedagoger i Lucas lek. Med närvarande menar jag att jag som pedagog är engagerad i det Lucas gör för tillfället. Jag är inte enbart fysiskt närvarande utan även mentalt. Vi ska visa honom alternativa sätt att förmedla hans

känslor samt höja Lucas status i barngruppen. Med det sista menar jag att de andra barnen sak få en mer positiv bild av Lucas som lekkamrat än vi upplever att de har idag. Av pedagogerna är en utbildad förskollärare och den som är huvudansvarig för avdelningen. Dessutom arbetar en utbildad barnskötare, tre utbildade barnskötare och jag själv som är utbildad barnskötare och snart även färdig förskollärare. När stödet till Lucas skulle utformas diskuterades olika alternativ inom arbetslaget. Arbetslaget består i dagsläget av sex pedagoger, ingen arbetar heltid av olika anledningar. Bland annat pratades det kring vad det innebär att stödja Lucas i leken och förebygga konflikter. Vi diskuterade även vårt ansvar gentemot den övriga barngruppen. Alla pedagoger är knutna till olika aktiviteter som ses som viktiga. Jag själv har huvudansvar för en grupp på 11 barn under två förmiddagar i veckan, där även Lucas ingår i gruppen. Att släppa allt och endast koncentrera sig på Lucas var inte ett alternativ vi diskuterade utan det arbetades relativt snabbt fram ett roterande schema. Vi har valt att lägga upp arbetet med Lucas på följande sätt: Varje samling ska någon vara nära Lucas för att följa honom genom samlingen. De tider vi har en extra pedagog som är resurs ska vi enligt ett fastställt schema följa Lucas i hans vardag på förskolan. Vi ska lyfta fram hans positiva egenskaper med de andra barnen närvarande och därmed höja hans status i barngruppen. Det låter bra och fint, men fungerar det? Lucas har stundvis börjat tycka att det är jobbigt att ha en vuxen i sin närhet. Han uttrycker en vilja att få klara sig själv. Har jag rätt som pedagog att kräva att jag ska få närvara? Kränker jag Lucas när jag förhandlar fram en plats i hörnet av bilmattan eller är det ett så kallat nödvändigt ont? Jag upplever ibland att det vi på förskolan kallat punktmarkering övergår i förföljelse av barnet. Jag hjälper självklart andra barn under vägen att slippa hamna i konflikter med Lucas, men jag undrar om jag hjälper Lucas att finna andra sätt att hantera sina känslor. Är jag för upptagen med att förutse vad som kommer hända härnäst?

Vår molntavla med barnens citat är ett av våra projekt riktat för att lyfta upp förskolans värdegrund. Barnens åsikter ska ses som viktiga och lyftas fram. I berättelsen består citaten av barnens tankar om hur en bra kompis ska vara. Ett välmenat ämne som lyfts fram av välmenande pedagoger. Min handledare Birgitta Sahlin fick mig att tänka till kring det hela. Det finns risker med att starta en sådan diskussion med barn som Lucas i barngruppen, han blir i diskussionen med barnen utsatt eftersom hela barngruppen är medveten om att Lucas relativt ofta råkar i konfliktsituationer. Jag bidrar eventuellt till att utmärka Lucas problematik inför hela barngruppen genom att lyfta fram något han brottas med dagligen, socialt samspel.

Jag vill också ha en plats här- om etik och värdegrund i förskolan

Förskolans läroplan fastställer mål vi ska arbeta mot. Den har även en värdegrund som förskolans verksamhet vilar på. Följande citat ur läroplanen talar om förskolans roll som en pedagogisk verksamhet för alla barn.

Den pedagogiska verksamheten ska anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra ska få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar. Personalens förmåga att förstå och samspela med barnet och få föräldrarnas förtroende är viktigt, så att vistelsen i förskolan blir ett positivt stöd för barn med svårigheter. Alla barn ska få erfara den tillfredsställelse det ger att göra framsteg, övervinna svårigheter och få uppleva sig vara en tillgång i gruppen (Lpfö 98 2010, s. 5).

Citatet ur förskolans läroplan kan upplevas som tydlig och självklar. Alla barn har rätt till en utvecklande pedagogisk verksamhet. Men när jag tittar på mitt arbete med Lucas funderar jag om det riktigt är så enkelt och självklart. Får han det han har rätt till och behöver av mig som pedagog och har jag kunskapen som behövs för att hjälpa honom? Jag börjar min forskning med att titta på sambandet mellan mitt agerande och empati.

Empati

Enligt Nationalencyklopedin är empatin förmågan att kunna sätta sig in i en annan människas känsloläge och behov. Den ses som väsentlig inom olika vårdarbeten men även i mer vardagliga mänskliga relationer. Här skrivs även att en förutsättning är att kunna sära mellan egna och andras känslor (Nationalencyklopedin) Även Jan- Olav Henriksen professor i systematisk teologi och Arne Johan Vetlesen docent i filosofi skriver om begreppet empati i boken *Etik i arbete med andra människor*. ”Empati är inte själv en känsla, men utgör en *förutsättning* för att jag ska kunna utveckla bestämda känslor (medlidande, sympati och så vidare) gentemot andra” (Henriksen & Vetlesen 1998, s. 49). Äger jag förmåga till empati har jag även möjlighet till att bli berörd av en annan människa. Men detta innebär inte att jag känner vad den andra känner utan det är viktigt att det finns en tydlighet i vilka som är mina egna känslor och vilka som är den andras känslor (Henriksen & Vetlesen 1998, s. 49-50). ”Poängen är att vi kan förstå en annan persons känsla utan själv ha samma känsla. Vi kan erkänna och bekräfta andras ångest eller entusiasm utan att själva bli ångestfyllda eller

entusiastiska”(Henriksen & Vetlesen 1998, s. 50). Om jag tar på mig den andra personens känslor sviker jag denna person. Jag ger inte personen ifråga den bekräftelse hon eller han behöver utan fördubblar känslorna genom att överta de och göra de till mina egna menar Henriksen & Vetlesen (Henriksen & Vetlesen 1998, s.50).

I min profession har jag mina egna erfarenheter och personliga känslor med mig i mitt arbete. Jag tror att för min del är det oundvikligt, jag kan inte koppla bort de även om jag skulle vilja. Jag förklarar närmare, när jag ser hur Lucas kämpar med att få kompisar på förskolan, när jag hör hans kompisar prata om hans beteende på ett negativt sätt och när jag upplever att han hamnar i en utsatt position och blir anklagad av de andra barnen gör att jag får en beskyddande känsla. Jag funderar på om det är så mina egna barn med sin egen problematik har haft det på sina förskolor. Jag kan relatera till Lucas känslor och ibland uppleva att det är jag som blir utsatt för de hårda orden trots att de är riktade mot Lucas. Men jag upplever att jag med min medvetenhet om mina känslors existens kan lära mig kontrollera dem och eventuellt använda min privata kunskap om barn med särskilda behov i mitt arbete.

Är det jag eller Lucas som är utsatt?

Jag vill här vända blicken till min berättelse om Lucas och tillfället när jag hör kompisarna diskutera Lucas beteende utan att de vet att jag hör. De berättar om sina negativa erfarenheter om Lucas och hur de inte vill vara hans vän. Jag vill även ta upp ett annat tillfälle i berättelsen, samlingen. Här blir Lucas återigen utpekad av de andra barnen, han upplevs som negativ och har kommit i konflikt med flera andra barn. När de andra barnen pratar om sina känslor gentemot Lucas påverkas även jag som pedagog. Jag beskriver hur jag vill skydda Lucas från de hårda orden, jag vill ha hans uppmärksamhet under samlingen för att stödja honom och bekräfta att jag finns där för honom. Om jag ställer mitt agerande och mina känslor i dessa situationer mot Henriksen och Vetlesens tankar om empati väcks flera funderingar hos mig. Om jag tittar på författarnas tankar kring empati blir jag orolig om jag stundvis tar på mig rollen som Lucas, om jag faktiskt känner det han gör istället för att hålla min distans (Henriksen & Vetlesen 1998, s.56). Kan jag hjälpa honom när jag får en känsla av att vilja skydda honom från de andra?

Den ”delade” pedagogen

Jag tänker mig att min roll som pedagog är tvådelad. Dels ska jag under vissa timmar i veckan hjälpa och stödja Lucas i hans vardag. Men jag är även pedagog för de övriga barnen som även de har behov av att få sina känslor bekräftade. De upplever att konflikterna kring och med Lucas är jobbiga. De känslorna kan jag inte ta ifrån de barnen, jag kan bara försöka hjälpa Lucas att hitta ett annat sätt att agera på, så att konflikterna minskar. Jag kan även se med hjälp av Henriksen och Vetlesen att det kan finnas händelser i mitt privata liv som väcker mina känslor gentemot Lucas. Jag är mamma till barn som behöver särskilt stöd. Det kan även vara så att de känslorna jag har gentemot mina egna barn väcks när jag ser och hör hur utsatt Lucas är på förskolan. Här blir min följdfråga om det påverkar mig negativt i min roll som pedagog, tar mina känslor bort fokus från Lucas och den roll jag ska ha i hans vardag? Och i nästa steg om det är så att jag egentligen fyller ett behov hos mig själv och inte ett hos Lucas? Kan det vara så att jag vill skydda Lucas eftersom jag inte kan skydda mina egna barn från de andra barnens hårda ord. Jag vet att de inte förstår varför Lucas agerar som han gör, ibland gör inte jag det heller. Men jag kan även se på saken som att min erfarenhet rentav blir en tillgång i mitt arbete. Tack vare min förförståelse och min egen erfarenhet med barn i behov av särskilt stöd kan jag lättare relatera till Lucas. Jag har fått mycket stöd i min föräldraroll gentemot mina egna barn via Barn och ungdomspsykiatri (Bup). Denna kunskap ser jag som värdefull i arbetet med Lucas, då de strategier jag får ta del av via Bup även kan tillämpas i mitt arbete.

Jag läser vidare vad Henriksen och Vetlesen tänker kring empati. Om jag ska kunna känna en viss känsla ska denna finnas hos mig, inte i nuet men i mitt inre. Jag måste med andra ord ha förmåga att känna glädje för att kunna förstå någon annans glädje. Förmågan att känna känslor kommer inte endast från självupplevda erfarenheter utan även av så kallade sekundära erfarenheter. Det vill säga saker som berättats för mig, som jag läst om och kunnat göra levande för mig själv. Det är även grundläggande att jag har blivit mött med empati om jag ska kunna vara empatisk. Barn lär sig att censurera de känslor som vuxenvärlden anser vara opassande (Henriksen & Vetlesen 1998, s.50-51).

Jag sa förlåt, får jag leka nu?

Jag tänker mig här tillbaka till berättelsen och mitt agerande kring Lucas. När Lucas hamnar i konflikter uttrycker han ofta en frustration över saker som lett till slaget eller bråket. Jag tänker mig att jag som pedagog vill hjälpa Lucas att hantera de känslor som uppstår, inte trycka bort dem. Men blir det så i verkligheten?

Om jag tar en närmare blick på min konversation med Lucas kring konflikten med Vidar där Lucas är arg över att Vidar lekt med en bil som Lucas ser som sin egen. Jag bekräftar i samtalet med Lucas att jag vet att han är arg genom att fråga vad han är arg över. Jag upplever däremot att jag kanske borde ha haft Lucas kvar tillsammans med Vidar för att ge dem båda en möjlighet att klara upp sin konflikt. Jag gjorde inte det eftersom vi pedagoger upplevt att det tidigare har gjort att fler barn har uppmärksammat konflikten, vilket i sin tur sänker Lucas status i barngruppen ännu mer. Jag har under observationer av Lucas kunna se att när han hamnar i fler konflikter är det färre barn som vill vistas i hans närhet. Jag har upplevt att om Lucas stannar tillsammans med den han slagit eller puttats finns det en stor risk att han fortsätter att agera aggressivt mot honom eller henne. Jag har inte heller sett att han gynns av att behöva se den andras ledsamhet över det som hänt. Lucas har sällan uttryckt ånger över sina handlingar. Jag vill här citera min egen text ” *Han vill bara säga förlåt för att få gå och leka med bilarna. Han har förstått att om han gör det så får han gå tillbaka. Det känns som att det bara är tomma ord för honom, något man måste göra* ” (s. 7). Vi upplever att ordet förlåt är synonymt med att Lucas får leka igen. Inte med att försöka gottgöra kompisen. I Lucas handlingsplan står inget specifikt skrivet om hur dessa situationer ska hanteras utan det avgörs av den pedagog som är på plats. Däremot kan jag läsa i förskolans läroplan som är ett av våra viktigaste styrdokument om barn och empati. Här påpekas förskolans uppgift att utveckla barns förmåga till empati och respekt för skillnader i människors uppfattningar (Lpfö 98 2010, s. 4).

För att återkoppla till Lucas och Vidar tänker jag att min uppgift som pedagog kanske är att låta dessa pojkar få ta del av varandras känslor för att kunna utveckla sin empatiska förmåga. För även om jag som vuxen tolkar Lucas på ett visst sätt vet jag i slutändan inte alls om min uppfattning stämmer.

Jag ska förklara närmare, när jag tolkar Lucas beteende som att han inte ångrar sina slag och sparkar, när jag inte ser att mötet med den drabbade gynnar honom i den meningen att konflikterna minskar så är det inte nödvändigtvis sant. Visst kan jag konstatera att konflikterna är lika många, men att Lucas inte tar till sig den andras känslor kan jag inte veta. När jag tar bort Lucas från konflikten hindrar jag honom inte bara från att möta Vidars

känslor utan även från att möta sina egna känslor gentemot Vidar. Om jag utgår från Henriksen och Vetlesens teori om empati så är min tolkning att jag hindrar Lucas från att utveckla sin empatiska förmåga genom att hindra honom från att möta sina känslor inför vad de andra barnen säger om honom. Det kan handla om känslor av skam, sorg, ilska, ledsamhet. För även om jag gör det av välvilja så är det inte mitt uppdrag som pedagog att skydda Lucas utan jag ska bistå honom igenom det. Jag upplever även att jag har ett ansvar att legitimera de andra barnens känslor. De har rätt att bli besvikna och arga när det händer saker kring Lucas. Lika lite som jag har rätt att stoppa hans känslor har jag rätt att stoppa de andra barnens känslor.

Välmenande och kränkande – är det möjligt?

Margareta Öhman är psykolog och har skrivit boken *Hissad och dissad*. Hon beskriver att barnen på förskolan värderar varandra ständigt. Detta innefattar både kränkning och uppskattning av varandra. Både det enskilda barnet och gruppens sociala klimat påverkas av detta. I sin verbala kommunikation och via sitt agerande kan även en pedagog agera kränkande. Att inte veta hur man ska agera vid konflikter och kränkningar, känna sig osäker eller otillräcklig kan även en pedagog drabbas av. Det viktiga vid sådana tillfällen är att använda dem för att lära sig att hantera svåra situationer genom att reflektera över sitt eget handlande. För att kunna arbeta med det sociala klimatet på förskolan behöver pedagogen ha en förmåga att närma sig barns olika perspektiv. Detta i sin tur ställer krav på mig som pedagog att rannsaka mig själv. Det är viktigt enligt Öhman att reflektera över sin människosyn och vilka teorier man väljer att utgå ifrån (Öhman 2009, s.8-9).

Kränkningar kan ske både verbalt och fysiskt. Jag har gestaltat båda sorterna i min berättelse. Exempel på något som kan uppfattas som fysiska kränkningar är när Lucas tar bilen från Vidar eller när Lucas kramar om Vidar trots att Vidar med sitt kroppsspråk signalerar att han inte vill bli kramad. Verbala kränkningar gestaltas av barnen som kommer överrens om att inte leka med Lucas i sitt samtal kring bordet. Det kan även vara så att när jag inte tillåter Lucas att leka ensam när han ber om detta så upplever Lucas sig kränkt. Öhman nämner även begreppet ”relationella kränkningar”, när barn utesluts från gemenskap. Detta sker i barnens samtal om Lucas. Jag upplever även att barnen utesluter Lucas när vi ska sätta oss i samlingen och de drar sig undan från Lucas. Min uppfattning är att även Lucas upplever detta som kränkande, det händer ofta att han protesterar och anser att kompisarna inte är snälla när han inte får sitta bredvid dem. Jag som vuxen kan förstå varför de drar sig undan eftersom många

av barnen har blivit utsatta för fysiska kränkningar av Lucas under flera tillfällen. Men jag menar att det inte rättfärdigar att de för kränkningarna vidare. Enligt Öhman förtjänar aldrig ett barn att bli kränkt oavsett hur de själv agerar. Det är den vuxnes ansvar att förändra miljön för att minska kränkningar och uteslutningar (Öhman 2009, s.22).

Att tolka signaler

Vad händer hos barnen när de blir utsatta för kränkande behandlingar? Hur påverkas Lucas av de övriga barnens och mitt agerande? Hur påverkas de övriga barnen av Lucas agerande? Detta är frågor som dyker upp hos mig efter att ha läst Öhmans text. Jag har som vuxen huvudansvaret för att varken pedagoger eller barn utsätts eller utövar kränkande handlingar. Jag väljer att stanna kvar hos barnen i texten en stund och reflektera kring deras påverkan på varandra. För att jag som pedagog ska fånga upp de situationer som barnet upplever sig bli kränkt i behöver jag vara lyhörd och se världen ur det enskilda barnets perspektiv. Det krävs att jag försöker tolka barnets signaler, vad hon eller han menar med sitt agerande (Öhman 2009, s.17). Jag tänker mig här tillbaka till min berättelse och samlingen. Jag försöker få ögonkontakt med Lucas för att trygga honom med den förutfattade meningen att han är kränkt av de andra barnens agerande. Jag inser att jag istället borde ha sökt ögonkontakten för att se om han upplevde sig kränkt. Det kan även vara så att vår ständiga vuxennärvaro, exempelvis på samlingarna kränker Lucas mer än de andra barnens agerande eftersom vi synliggör hans brister. Att ha en pedagog ständigt nära, signalerar för de andra barnen att pedagogen inte litar på barnet den följer. Det är något som är fel hos det här barnet. Men för att vända på saken så är pedagogens närvaro även en nyckel till färre konflikter, då pedagogen kan fånga upp och stoppa eventuella svårigheter.

Öhman tar även upp begreppet svart pedagogik som handlar om att isolera och lägga skamkänslor på barn när de inte uppför sig. Öhman hävdar att vissa förskolor använder en mild variant av detta i sin verksamhet. Barn som bråkar och inte lyssnar ignoreras eller ges så kallade time-out. Time-out innebär att barnet avlägsnas från den aktivitet som den inte anses klara av. Att mista sin plats i gruppen innebär för barnet en stor skamupplevelse (Öhman 2009, s.19-20). När jag kritiskt granskar mitt eget agerande i berättelsen kan se mig nudda vid detta när jag tar undan Lucas från gruppen när han bråkar med Vidar. Jag tänker mig att Lucas i den stunden kan ha upplevt sig bli separerad från de övriga och som följd av denna handling upplevt sig kränkt av mitt agerande. Han kan till och med få skamkänslor när han förs bort av mig. Öhman beskriver barn som känsliga för tillrättavisning av vuxna, de skäms inför de

andra barnen. En reaktion kan bli att barnet överreagerar, de skriker eller agerar på ett till synes alldeles för starkt sätt i förhållande till tillrättavisningen (Öhman 2009, s.34). Jag väljer att gå undan med Lucas för att skydda både honom och Vidar dels från att konflikten ska fortsätta men även för att skydda Lucas från de övriga barnens blickar.

Pedagogrollens avigsida

I min roll som pedagog ska jag alltid följa styrdokument såsom läroplanen, denna tar tydligt avstånd från kränkande handlingar. Men trots detta sker det kränkningar utan att jag själv reflekterat kring det. Jag ställer mig frågandes till hur det är möjligt? Att ett barn kränker ett annat barn är aldrig barnets fel. Men det är inte heller rätt att som pedagog söka efter sätt att stoppa beteendet, enligt Öhman. Istället bör man sträva efter att förstå varför barnet gör som det gör för att ”ge barnet möjlighet att utveckla andra, mer konstruktiva handlingsalternativ” (Öhman 2009, s.20). Orsaker kan vara bristande självkänsla, avsaknad av sociala färdigheter eller oförmåga att hantera känslor. Men det kan även finnas en maktkamp i barngruppen (Öhman 2009, s.21). Jag ser samband med det som jag upplever mig se hos Lucas, bristande sociala färdigheter och Öhmans förslag på orsaker för kränkande beteende. Lucas kämpar med att lära sig att samspela med andra vilket ofta leder till att han hamnar i konflikter. När han inte vet hur han ska agera, när hans färdigheter inte räcker till använder han sin kropp och tar det han vill åt. I exemplet med bilen på sidan fem i berättelse kan det rent hypotetiskt vara så att Lucas inte kan förstå att den bilen han vill ha tillhör alla barnen på förskolan. Han anser därmed att den är hans egen och att Vidar tagit den ifrån honom. Vilket leder till att han tar tillbaka den med våld. Mitt ansvar som pedagog är i det fallet att försöka få Lucas att förstå att bilen är Vidars för tillfället och Lucas får välja något annat att leka med. När jag vände ryggen till Lucas i berättelsen för att tala med min kollega lämnade jag även Lucas åt sitt öde i en situation han inte bemästrade. Jag lämnade även Vidar till att bli utsatt för Lucas agerande. Som pedagog behöver jag förtjäna min roll som auktoritet, det är inget som kommer per automatik. Jag behöver arbeta på mina relationer med barnen, ta ansvar för mitt eget agerande gentemot barnen både verbalt och i handlingar. Stress kan orsaka ett negativt beteende hos mig som pedagog och som följd orsaka negativa beteenden hos barnen. Det blir som en ond cirkel. Här behöver jag hitta sätt att minska stressen. Ett alternativ kan vara att arbeta i mindre grupper (Öhman 2009, s.21-22).

Jag tänker mig att jag behöver planera min tid bättre så att jag kan fokusera på Lucas när jag är med honom. Men med alla krav som ställs på mig som pedagog idag kan jag uppleva att

det är svårt att räcka till. Det finns alltid saker som behöver göras, dokumentation som ska skrivas, aktiviteter som ska planeras, genomföras och utvärderas. Jag tänker mig att det skulle vara lättare om mitt enda ansvar skulle vara Lucas, men eftersom hans resurstid är begränsad så finns inte den möjligheten. Även om jag skulle vara den som tar hand om honom under alla resurstimmarna skulle jag ändå ha allt det övriga hänganden över mig. Däremot skulle jag inte behöva fokusera lika mycket på de andra barnens välmående under de timmar jag skulle ägna åt Lucas. Dessa timmar skulle den som är anställd på resurstimmarna täcka i barngruppen.

Punktmarkeringens två sidor

Vi använder ofta begreppet punktmarkering på vår förskola. När vi diskuterar Lucas och situationen kring honom i förskolan har vi ofta nämnt punktmarkering som en del av handlingsplanen. Men vad innebär ordet? I mina tankar innebär det att någon ur personalgruppen finns vid barnets sida under den överrenskomna tiden. Jag har då enbart ansvar för att finnas där för det barnet. Jag kommer ihåg när Lucas gick på småbarnsavdelningen och ofta bet de andra barnen. Då punktmarkerade vi honom så mycket vi bara kunde för att undvika att de övriga barnen blev bitna av honom. Han bet när han var glad, ledsen, arg, ibland utan någon som helst känslouttryck innan. Men jag måste undra vad det gör med ett barn att alltid ha någon vuxen i hälarna. Bli följd för sitt eget och andras bästa. När det handlar om bett som kan infekteras och barnet är så pass litet att det inte har språket att verbalt kunna göra sig förstådd kan jag känna det är rättfärdigt, men när det är ett barn som Lucas som har en stark vilja att klara sig själv? Kan det vara så att när jag punktmarkerar Lucas driver jag honom till att göra det som förväntas av honom, slå, sparka och starta konflikter? Jag undrar ibland om han känner en uppgivenhet gentemot oss vuxna. Vi tror inte att han klarar sig, då kan han lika gärna leva upp till förväntningarna. Hur kan jag hitta en balans där Lucas kan få känna att han klarar av saker själv men ändå finnas där för Lucas, redo att möta honom när hans egen förmåga inte räcker till?

Ensam på bryggan

Björn Kadesjö skriver om arbetssätt för förskolan i boken *Barn med koncentrationssvårigheter*. Kadesjö är medicinsk doktor och forskar om barn med

beteendeproblem och utvecklingsavvikelser. Han har blivit omstridd i media kring sina tankar om barn och neuropsykiatriska diagnoser. Jag tar del av hans forskning med vetenskapen om att Lucas i dagsläget inte har någon diagnos och inte är under utredning. Men jag anser att hans strategier kan användas utan att barnet har en diagnos. Som jag ser på det mår de allra flesta barn bra av struktur och rutiner i sin vardag. Åter tillbaka till Kadesjö och metoder för förskolan. Om jag skulle lämna ett barn som Lucas ensam i leken är jämförbart med att lämna ett barn vid båtbyggen utan flytväst enligt Kadesjö. Min uppgift som pedagog är att delta i leken, lotsa barnet genom leken som ett så kallat hjälp- jag istället för att tillrättavisa barnet. Leken med andra barn blir utvecklande med stöd av en vuxen (Kadesjö 2009, s.185).

Vid ett av tillfällena i min berättelse, under rubriken "Lucas och Viggo - kompisarna leker", är Lucas själv i ett rum med andra barn, bland annat är Viggo där, en pojke som Lucas kommer väl överens med. Här släpper jag Lucas och tillåter honom att leka utan vuxennärvaro på grund av att det inte finns resurstimmar för hela Lucas vistelsetid. I praktiken skulle jag som vuxen kunna bestämma att Lucas endast får vistas i rum med vuxna närvarande men jag valde vid det här tillfället att låta Lucas få en möjlighet till lek med sina vänner. Jag anade att han skulle känna sig stolt och glad över tillfället och jag hyste hopp om att det kunde fungera i leken. Efter att ha läst Kadesjös jämförelse med att lämna ett barn vid båtbyggen blir jag fundersam, lämnade jag Lucas utan stöd och sitt hjälp-jag? Jag upplever att det är omöjligt att dessa stunder av ensamlek inte skulle finnas även för Lucas. Med 21 barn i gruppen och oftast tre pedagoger samtidigt närvarande kan det inte alltid finnas vuxennärvaro. Vi kan bara arbeta med de resurser vi har. Förutom att ge barnen en bra lärande verksamhet fylld av lek och glädje ska vi även hinna med dagens krav på pappersarbete. Dokumentation ska göras, kvalitet ska mätas på olika sätt och helst ska vi även hinna hålla oss uppdaterade med det senaste när det gäller forskning kring pedagogik. Till sist men absolut inte minst har vi även andra barn som behöver vår uppmärksamhet och tid. Tillbaka till Lucas och Viggo och deras lek med kamrater. Kadesjö menar att om pedagogen låter barnet visa inför sina kamrater att denna klarar av en viss situation som pedagogen uppskattar, påverkar detta kompisarnas syn på barnet i en positiv riktning. (Kadesjö 2009, s 269). Jag tänker att jag ännu mer än jag gjorde borde ha lyft upp det positiva i att Lucas inte bara klarade av leken utan även bidrog till den på ett positivt sätt när han hjälpte sin kompis att bygga upp dennes skepp som rasat. Även om jag uttalade att jag tyckte Lucas var en bra kompis när han hjälpte till men jag kunde ha ännu mer riktat samtalet till kompisarna i rummet. "Titta, va bra att Lucas hjälpte till att bygga upp skeppet som rasat! Vilken bra kompis Lucas är!"

Kommentarer som dessa kunde ha gett ännu mer genomslag om jag följer Kadesjös förslag och som resultat höjt Lucas status i barngruppen.

Förskoleklimat och social kompetens

Jag beskriver att Lucas har problem med att hantera den sociala tillvaron som det för med sig när man går på en förskola. Ett annat uttryck för detta kunde ha varit att Lucas saknar social kompetens. Jag valde initialt bort det uttrycket eftersom jag anser att det ger hans problematik en större vidd än jag ansåg den ha. För vad innebär det att vara socialt kompetent, handlar det om samma sak som jag själv beskriver med andra ord eller är det något helt annat? Kari Pape som är förskollärare diskuterar begreppet social kompetens i sin bok *Social kompetens i förskolan*. Att vara socialt kompetent handlar om att ha de färdigheter som är nödvändiga för att kunna samspela med varandra. När det kommer till ett barns kompetenser behöver vi ta hänsyn till flera aspekter när vi bedömer vad som är rimligt att barnet ska klara av. Barnets mognad och utveckling är viktiga delar i denna bedömning. Men vi behöver även inse att det är miljön runtomkring barnet som avgör hur barnet ska kunna utveckla sin kompetens. Att var och en av oss kan påverka vår egen vardag är en väsentlig sak att lära barnen. Med detta följer att vi även kan påverka varandras vardag. Pape menar att social kompetens handlar till stor del om vårt förhållningssätt mot andra. Kan jag som pedagog vara ett exempel för barnen? Om inte, har jag då rätt att begära att de ska klara av att lära sig att visa hänsyn? (Pape 2001, s.20-21).

Sociala färdigheter och egna känslor

Social kompetens är beroende av både personen det gäller och situationen denna befinner sig i. Det som ses som social kompetens i ett sammanhang kan ses på som något negativt vid ett annat tillfälle. Pape nämner Ekholm och Hedins bok *Det sitter i väggarna!* I boken som gavs ut 1993 diskuterar författarna något de kallar för förskoleklimat, det vill säga det sociala klimatet. Jag finner detta intressant då jag redan diskuterat Margareta Öhmans tankar om det sociala klimatet på förskolor och hur jag som pedagog kan påverka den. Ekholm och Hedin menar att det sociala klimatet skapas under en längre tid. De menar att både barn och vuxna socialiseras in i det rådande klimatet. När ett barns sociala kompetens har brister kan det vara direkt relaterat till miljön, det sociala klimatet kring barnet (Pape 2001, s. 23). Även om det är

de vuxna som tills idag har haft det största inflytandet över förskolemiljön så påtalar förskolans läroplan att barnen ska få ta ansvar för miljön på förskolan och sina egna handlingar, detta för att kunna utvecklas socialt. För att ge barnen denna möjlighet till social utveckling behöver vi ge barnen tillfällen att arbeta med värderingar och färdigheter relaterade till deras sociala samspel med andra. Som pedagoger bör vi ge möjligheterna större utrymme än hindren. Ett barn kan bemästra sociala färdigheter när det gäller andra barn, men när barnets egna känslor är inblandade kan det bli svårare att hantera. Barnet kan behöva hjälp att sortera och hantera känslorna, den hjälpen ska vuxna bidra med (Pape 2001, s.26-27).

Jag vill här återigen gå tillbaka till min berättelse. Under rubriken ”Lucas och Viggo – kompisarna”, berättar jag om hur Lucas i leken hjälper ett av barnen. Han hanterar en situation som kunde ha lett till en konflikt på ett positivt sätt. Lucas hjälper ett av barnen att bygga en koja som rasat. I denna specifika situation har Lucas den kompetens som krävs för att hantera den. Men jag spekulerar i om han hade kunnat hantera situationen likadant om det var hans egen koja som rasat i leken. Som Pape påpekade blir situationen en annan när barnets egna känslor är involverade, den kunskap som barnet innehar blir svår att bemästra när det gäller den själv. Eftersom Lucas i situationen ser hur kojans rasar för kompisens utan sin egen inblandning klarar han av att hjälpa till.

Men när jag tittar på händelsen med Vidar i berättelsen på sidan fem där Lucas anser sig äga rätten till en bil klarar Lucas inte av situationen på egen hand. Han använder våld för att lösa situationen. Min uppgift i den stunden var att hjälpa Lucas att klara av att förmedla sina känslor till Vidar med ord istället för fysiska handlingar. Men min uppmärksamhet blir delad och jag lämnar Lucas till att hantera situationen ensam, vilket han inte klarar av. Hur kommer det sig att Lucas vet hur han ska agera när inte han själv är den som är i fokus men inte när det gäller något han är emotionellt involverad i som i exemplet med Vidar. Pape menar att det är flera faktorer som kan påverka varför ett barn som Lucas till exempel inte kan tillämpa de sociala färdigheterna i vissa situationer. Det kan röra sig om brist på motivation, en känslomässig reaktion och avsaknad av värderingar. Pape har i sin tidigare undersökning kommit fram till att motivation är den viktigaste faktorn när det kommer till att stärka den sociala kompetensen (Pape 2001, s.30). Hur kan jag som pedagog stärka den motivationen?

Närvarons betydelse. Hur skapas närvaro?

Emilie Kinge, förskollärare och specialpedagog diskuterar förskolans roll och ansvar i mötet med barn med behov av särskilt stöd i sin bok *Empati hos vuxna som möter barn med behov*

av särskilt stöd. ”Det är i det nära samspelet som barnet gör sina erfarenheter, får möjligheter till nya erfarenheter och därmed förutsättningar för beteendeförändring” (Kinge 2000, s.25). Citatet från Kinge får mig att tänka på min roll som pedagog i mötet med Lucas. För att Lucas ska få möjligheterna Kinge beskriver krävs ett nära samspel mellan mig som pedagog och Lucas. Kinge fortsätter i sin bok beskriva skolan och förskolan som en plats där barn möter vuxna med kompetens att hjälpa dem med samspelet. Här finns möjligheterna att påverka. Pedagoger behöver ge barnen nya positiva erfarenheter av samspel. Men Kinge är noga med att uttrycka att närheten till barnet inte nödvändigtvis behöver vara fysisk. Det kan även handla om att vara emotionellt närvarande och finnas tillgänglig för barnet när behovet uppstår. Pedagogen kan behöva pendla mellan att vara mer observerande och ingripa när situationen kräver det. Kinge menar vidare att det ställer stora krav på den vuxna att gå in och hjälpa ett barn och vara dess stödkontakt (Kinge 2000, s.26). Jag tänker mig här tillbaka till mina funderingar kring varför vi roterar huvudansvaret för Lucas. Jag beskrev i min text att vi aldrig diskuterat att någon ska ensam ansvara för Lucas. Jag kan nu med hjälp av Kinge spekulera i om det kan vara rädslan för kraven och tyngden av uppgiften som gör att vi inte diskuterar saken i arbetslaget. Kinge menar även att belastningen på den ansvarige blir stor (Kinge 2000, s.26). Jag tänker mig att det var vi alla medvetna om i arbetslaget och ingen av oss var villiga att axla den bördan vid det aktuella tillfället.

Kinge ifrågasätter om de ökade kraven på pedagogerna tar dem ifrån den nära samvaron med barnen (Kinge 2000, s. 27).

Lucas är väldigt förtjust i bilen som Vidar leker med. Hans kunskaper om hur han förväntas agera kan bli svagare än motivationen att få bilen. Vilket leder till att han agerar på ett mindre lämpligt sätt. Tyvärr kan detta få negativa konsekvenser för Lucas eftersom det leder till att kompisarna inte vill leka med honom. Jag tänker mig att det är mitt ansvar som pedagog att få Lucas motivation att ha vänner starkare än motivationen till att få leka med bilen när den är upptagen. Hur gör jag det? Att i rollen som pedagog tala om värderingar med barnen räcker inte, orden måste backas upp av ett beteende som matchar. Alltså måste mitt agerande leva upp till mina uttalade värderingar. Mitt arbete måste skapa den nödvändiga motivationen hos barnen för att kunna utveckla deras sociala färdigheter. Vad jag och mina kollegor säger och gör i konkreta situationer är avgörande för inläringen. Därmed blir pedagogens närvaro bland barnen det allra väsentligaste. I vårt arbetslag har vi bestämt att vi ska ha en vuxen som hjälper Lucas i situationer som denna, vilket jag skulle ha gjort när konflikten mellan Lucas och Vidar uppstod. Även om jag brast i uppmärksamhet den gången undrar jag om inte vi borde tänka mer hur vi gör i den stora gruppen och inte endast fokusera på Lucas och vad han

behöver hjälp med. Jag tycker att det är bra med en handlingsplan kring arbetet med Lucas men vi borde även ha en med tanke på hela barngruppen och arbetet med sociala färdigheter. Hur ska vi få alla barnen att utveckla sina sociala färdigheter?

Dockor och moln, att arbeta med sociala färdigheter

Något jag arbetat med under enstaka tillfällen på samlingar är dockteater. Dockorna har fått agera ut olika situationer som kan uppstå i barnens vardag som dockorna löser på olika sätt. Pape tar upp en liknande teknik där dockteatern nämns men även används senare när barnen hamnar i konflikter. Som pedagog kan man då nämna teatern och fråga barnen hur dockorna agerade i deras konflikt. Men detta är inte alltid det effektivaste sättet att nå barnen enligt Pape. När känslorna tar över i situationen och motivationen brister har barnet svårt att hantera situationen trots att de kommer ihåg hur dockorna agerade. Att involvera barnen själva i konfliktlösandet genom att de får prata om hur de själva kan förändra situationen är ett annat sätt att motivera barnen. Att göra rollspel där de vuxna agerar istället för barnen och låta barnen visa alternativa lösningar är för barnen ett annat sätt att arbeta med gruppen kring sociala färdigheter (Pape 2001, s.34).

Här blir jag fundersam, att lyfta fram situationer i till exempel en samling och låta barnen eller dockor visa sätt att hantera dessa kan även ha en skadlig effekt. Om det var ett problem inom hela gruppen kan jag tänka mig att det ger en bra effekt men eftersom Lucas redan nu utmärker sig i gruppen så gör en sådan övning hans problematik bara mer synlig. Jag tänker mig tillbaka till min berättelse och stycket under rubriken samling. Vi diskuterar barnens tankar om hur en bra kompis är. Övningen är även ett sätt att låta barnen delta i arbetet kring värderingar på förskolan. Lucas blir uppmärksam av kompisarna för sina brister och hans svårigheter blir ännu mer synliga under samlingen. Jag misstänker att det kan få en liknande effekt att arbeta kring konkreta situationer i grupp med barnen. Men samtidigt kanske tekniken är värdefull att använda under resurstiden med Lucas. Jag skulle kunna agera ut olika situationer med hjälp av dockor eller annat material tillsammans med Lucas och Viggo som han har en positiv relation till och låta pojkarna resonera kring hur bäst lösa situationerna kan vara ett sätt att involvera Lucas utan att utmärka honom. Det jag ser som negativt med min hypotes är att resten av gruppen inte får ta del av övningarna. Eftersom det är gruppens och förskolans sociala klimat som ska bli bättre har jag svårt att tänka mig att det räcker att arbeta med två barn. Både vi pedagoger och hela barngruppen behöver reflektera kring vårt agerande. Ett sätt skulle kunna vara att göra övningar och spela upp situationer när Lucas inte

är närvarande på samling vilket han inte alltid är. De övriga barnens behov av att få ventilera och diskutera, samt att lära sig att se sin egen inblandning i det som sker upplever jag vara viktigt. Lika viktigt är mitt eget reflekterande över hur jag agerar gentemot Lucas och de övriga barnen.

En pedagogisk omsorg med kvalitet och inte bara en förskoleplats

Första gången begreppet specialpedagogik kom in i förskolans styrdokument var under 1990-talet. Detta skedde efter att det blev beslutat att alla barn skulle erbjudas plats på förskolan från ett och ett halvt års ålder. Under samma tid drabbades förskolan av nedskärningar och barngrupperna växte. De som arbetade med barn i behov av särskilt stöd var ofta utbildade. Personalen ville ha åtgärder och hjälp av experter för att hantera det ökade antalet barn som behövde särskilt stöd. Detta skriver förskolläraren och forskaren Eva Siljehag om i sin text *Historien om barn i behov av särskilt stöd i förskolan*. Behovet av stöd och specialkompetens ledde till en specialpedagogisk påbyggnadsutbildning dit förskollärare och fritidsledare fick tillträde. Tanken var att det skulle finnas förskollärare med specialpedagogisk kompetens inom varje förskoleenhet för att stödja de barn som behövde detta (Siljehag 2010, s. 120-121). Socialtjänstlagen fick på mitten av 1990 talet en tilläggsparagraf som betonade att barn i behov av särskilt stöd hade rätt till en pedagogisk barnomsorg med kvalitet, inte enbart en förskoleplats. Det sågs som viktigt att dessa barn fick utveckla nära och varaktiga relationer. Man fastställde också att de flesta barn som ansågs behöva särskilt stöd var barn med svårtolkad problematik. Man ansåg även att om verksamheten höll god kvalitet skulle barnens behov kunna tillgodoses inom den vanliga verksamheten (Siljehag 2010, s.122).

Specialpedagogiken hämtar sin grund i pedagogik, även andra områden såsom till exempel psykologi och medicin bidrar till att utveckla specialpedagogiken. ”Specialpedagogiken handlar om att skapa optimala förutsättningar för lärande för alla barn” (Björck-Åkesson 2009, s.22). Vissa barn behöver mer än den allmänna pedagogiken kan ge och då kommer specialpedagogiken in. Detta berättar Eva Björck-Åkesson om i *Specialpedagogik i förskolan*. Eva Björck-Åkesson är psykolog och professor i pedagogik. Hon använder ett systemteoretiskt perspektiv när hon beskriver specialpedagogik. Detta innebär att man ”lyfter fram att många olika faktorer påverkar barns utveckling och lärande och att många olika slags åtgärder är nödvändiga för att ge barn en god start i livet”(Björck-Åkesson 2009, s.23). Här är

det nödvändigt med samspel mellan olika nivåer. Från det individbaserade till den samhälleliga, mellan barnet och pedagogen och mellan barnen i förskolan. Omständigheter som till exempel arbetstider för pedagoger och föräldrar påverkar förskolans verksamhet, är exempel på mer generella faktorer som har en påverkan på samspelet. Björck-Åkesson beskriver vidare att det är viktigt att man kartlägger varje barns svårigheter och även miljöer som barnet vistas i. Hon poängterar att detta kräver kunskap från flera olika områden och även samverkan mellan stödinstanser. Björck-Åkesson nämner även att det inom förskolan sällan talas om specialpedagogik. Då den nämns görs det ofta i samband med att förskolan kan konsultera en specialpedagog som finns på kommunen (Björck-Åkesson 2009, s.23).

Förskolan, viktig för alla barns lärande!

Specialpedagogik inom förskolan kan enligt Björck-Åkesson ses som en del i det som internationellt kallas ECI, Early childhood intervention, på svenska tidig intervention. Detta är ”ett tvärvetenskapligt område som omfattar små barns utveckling, lärande och hälsa fram till skolstart”(Björck-Åkesson 2009, s.24). Hos oss i Sverige ingår förskolan som en del av detta enligt Björck-Åkesson. Eftersom barnen spenderar mycket av sin vardag på förskolan blir barnen påverkade av det som sker på förskolan i hög grad. Förskolan ses som viktig för barns lärande och utveckling, även för de barn som behöver särskilt stöd. Tidig intervention anses förebygga behov av särskilt stöd senare i livet om behoven hos barnet fylls tidigt i livet. Därför är den tidigare nämnda kartläggningen viktig för att utgå ifrån, när man anpassar verksamheten för barnet i förskolan. Detta ställer höga krav på de som ska tillhandahålla stödet för barnet. De behöver även kunna få stöd när deras egna kunskaper och erfarenheter inte räcker till (Björck-Åkesson 2009, s.25-26).

”Den pedagogiska verksamheten ska anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver med stöd än andra ska få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov eller förutsättningar” (Lpfö 98 2010, s.5).

Läroplanen är tydlig i citatet, Lucas har rätt att få stöd av oss pedagoger. Men hur det stödet ska utformas och av vem är inte fastställt vare sig i läroplanen eller i förskolans övriga styrdokument.

Jag vill stanna till här och titta tillbaka på min berättelse. Lucas har några få timmar resurs i veckan men för övrigt är det ingen större skillnad mot hur man tänkte sig på 1990 talet. Förskolans verksamhet ska ha så pass god kvalitet att även barn som Lucas får sina behov tillgodosedda. Det låter bra men är det realistiskt? När specialpedagogiken kom in i

förskolans värld på 1990 talet var det i samband med att barngrupperna blev större och problematiken bland barnen tydligare. Jag kan uppleva att det är lite liknande problematik idag som pedagogerna möter. Barngrupperna är idag ännu större och barnen har längre vistelsetider. Att detta i sin tur ställer högre krav på kvalitén kan man läsa om på Skolverkets hemsida (Skolverket 2011).

Varför gör vi som vi gör?

Handlingsplanen vi har för Lucas är inte lika omfattande som Björck-Åkesson beskriver som nödvändig ur ett systemteoretiskt perspektiv. Exempelvis kan jag titta på hur Lucas resurstimmar läggs. Det är flera pedagoger som delar på de få timmar Lucas har. Här har vi inte tagit hänsyn till Lucas i planeringen utan till pedagogerna. Det har diskuterats att det är viktigt att pedagogen orkar med sitt arbete, både i den stora gruppen och med stödinsatser för Lucas. Den som har anställningen som resurs får agera som ställföreträdare i barngruppen medan någon ur den ordinarie personalgruppen agerar resurs och koncentrerar sig på att arbeta med barnet ifråga. Vår personalgrupp består i dagsläget enbart av en utbildad förskollärare, en utbildad barnskötare och tre utbildade personer med olika lång erfarenhet. Dessutom ingår jag själv som snart avslutar min förskolläraryt utbildning på Södertörns högskola. Vi är sex personer som samsas på en avdelning eftersom flera av oss arbetar deltid. Jag vill inte kalla oss alla för pedagoger eftersom ett flertal står utan utbildning av något slag inom pedagogiken. Detta medför en viss problematik när stödinsatser ska utformas, vi förstår inte alltid varandra och ofta upplever jag att de yngre med mindre erfarenhet inte har samma förståelse som oss mer erfarna. Jag kan ibland uppleva att de imiterar oss mer erfarna utan att förstå varför vi väljer att agera som vi gör. Jag vill inte påstå att vi alltid gör rätt, vilket denna essä säkerligen kommer påvisa. Men erfarenheten och utbildning medför att jag har fått en viss känsla och förståelse för hur jag ska agera i situationer som uppstår tillsammans med barnen.

Jag går vidare till att titta på miljön runt Lucas på förskolan. Vi har tillsammans i arbetslaget skapat rum i rummen för att nå en lugnare miljö. Men vi har inte utvärderat på något sätt om detta ger önskad effekt. Jag ser fortfarande att Lucas hamnar i konflikter men har de blivit färre på grund av våra insatser? Eller kan det vara så att vi har gynnat några andra barn med insatserna? Vi har inte heller tagit hjälp av vår specialpedagog från kommunen gällande Lucas. Björck- Åkesson nämner det viktiga med att pedagogerna får stöd när de själva inte räcker till. Har vi en skyldighet inför Lucas att ta tillvara de resurser kommunen faktiskt

tillhandahåller, exempelvis en specialpedagog? Jag tänker mig att vi inom förskolan har svårt att veta när och om ett barns behov ses som specialpedagogiska. Hur ska det avgörandet göras och av vem?

Specialpedagogik i förskolan

I vår kommun har vi tillgång till en specialpedagog som stöd för oss pedagoger. Eftersom flera förskolor delar på samma specialpedagog är det svårt att få en tid bokad hos henne. Men hon finns och vi har rätt att dra nytta av hennes kunskaper. Jag funderar ibland över om det vi gör med barn exempelvis Lucas hamnar under det specialpedagogiska fältet och om vi är kvalificerade för att göra det jobbet i sådana fall. Vad är pedagogik och vad är specialpedagogik? Räcker det att ha en specialpedagog som i bästa fall ger oss handledning varannan månad eller borde det vara en specialpedagog som arbetar direkt med barnet? Själva begreppet specialpedagogik beskrivs på Skolverkets hemsida ha två huvudfunktioner, åtgärdande och förebyggande. Ansvariga för texten på Skolverkets hemsida angående specialpedagogik är professor Claes Nilholm och Johan Malmqvist som är universitetslektor i pedagogik (Skolverket 2011). Jag finner mig själv lite undrande kring begreppet åtgärdande. Jag upplever inte att jag åtgärdar något när jag arbetar med Lucas. Det ordet låter i mina öron som att det är något fel hos Lucas som jag genom mina pedagogiska insatser ska försöka åtgärda. Jag blir nyfiken på vilka värderingar författarna för texten på Skolverkets hemsida lägger i det ordet. Att förebygga arbetar jag med dagligen kring Lucas, jag försöker förutse saker som kan bli ett problem för Lucas att hantera och hjälper honom igenom dessa (Skolverket 2011).

Claes Nilholm är även författare till boken *Perspektiv på specialpedagogik*. I boken diskuterar han begreppet specialpedagogik och precis som jag själv frågar han i boken vad som är specialpedagogik. Nilholm väljer att först diskutera begreppet pedagogik och dess innebörd. Han menar att pedagogik kan innebära ett undervisningssätt, vilket leder till att specialpedagogiken i sin tur syftar till det speciella undervisningssätt som används. Det som görs utöver eller på ett annat sätt än det som ses som normalt faller under specialpedagogiken (Nilholm 2007, s.13). I en tillbakablick i specialpedagogikens historia kan man enligt Nilholm se att specialpedagogiken haft en negativ definition. Barn som inte sågs som normala hölls utanför den vanliga skolan, vilket ledde till att specialpedagogiken förknippades med något som saknades. Specialpedagogiken var till för barnen som föll utanför ramarna för den

vanliga pedagogiken och de placerades i egna skolor eller klasser. Nilholm tar även upp den positiva sidan med specialpedagogiken. Genom att se olikheter och hitta sätt att arbeta med de barn som faller utanför ramarna för vanlig pedagogik har man kunnat erbjuda mer resurser och kunnat skapa anpassade situationer för de barn som behöver det (Nilholm 2007, s.13-14). Jag återgår till min ursprungliga fråga om skillnaden mellan specialpedagogik och pedagogik och tycker att Nilholms tankar känns relevanta i min forskning. Lucas som berättelsen kretsar kring har svårt att fungera i den vanliga verksamheten på vår förskola. Detta leder till att jag anpassar både miljö och aktiviteter i den mån som det är möjligt med hänsyn till den övriga barngruppen. Han får ha en vuxen i sin närhet som stöd, jag skalar av miljön för att minska ljud- och synintrycken och visar genom mina handlingar för Lucas hur han kan agera i svåra situationer. Allt detta faller enligt Nilholms tankar inom specialpedagogiken. Jag misstänker att min förutfattande mening om specialpedagogik handlade om att det var något som utövades med barn som har diagnoser eller handikapp. Detta leder till att jag ifrågasätter om jag överhuvudtaget ska beblanda mig med specialpedagogiken i brist på kunskap. Men när jag läser Nilholms bok inser jag att specialpedagogiken är en del av förskolan utan att jag vetat om det. Varje termin finns det ett eller fler barn som likt Lucas behöver andra insatser än den övriga gruppen. Varje termin anpassar jag tillsammans med mina kollegor verksamheten i den mån vi kan för att även dessa barn ska få en lärorik och rolig tid på förskolan. Kanske är det så att vi som pedagoger kan med rätt förutsättningar erbjuda en förskola med god kvalitet för alla.

Slutord

Jag har valt att basera min essä på min relation till ett barn som enligt mig har ett större behov av stöd än sina jämnåriga kamrater. Genom att titta på min erfarenhet nedskrivna i text kan jag göra nya upptäckter och dra lärdom av dessa. Att titta på mitt eget handlande, min egen erfarenhet med kritiska ögon kan upplevas som känsligt. Det är inte lätt att se sina egna brister och fel på ett så pass offentligt forum som en högskoleessä innebär. Men jag ser det som viktigt att jag vågar ta det steget och granska mig själv och mitt handlande på djupet. Att våga ifrågasätta mig själv och mina val i min yrkesroll ger mig en möjlighet till utveckling i min pedagogroll. Jag vill bli bättre, jag vill utvecklas!

Jag använder mig av relevant litteratur tillsammans med mina egna reflektioner för att få olika perspektiv på mitt dilemma. Läroplanen för förskolan lägger ett stort ansvar på förskolan att anpassa verksamheten för alla barn men jag ställer mig frågan om jag har kunskap nog att göra det. Mitt arbete försvåras av barngruppens storlek och Lucas behov av att vistas i mindre grupp. Lucas hamnar i konflikter som mynnar ut i att han blir utsatt i barngruppen. Barnen blir rädda och vissa tar tydligt avstånd från Lucas. Jag upplever att jag slits i min roll som pedagog mellan att möta Lucas och den övriga gruppens behov. Jag måste respektera de övriga barnens känslor samtidigt som jag vill visa Lucas andra sätt att agera på, andra sätt han kan visa känslor.

Jag ställde mig frågan om jag bidrar till Lucas utsatthet i förskolan. Jag har i denna essä inte kommit fram till något självklart svar på den frågan. När jag brister i min uppmärksamhet, när jag inte är närvarande hos Lucas mer än fysiskt så upplever jag att jag bidrar till hans utsatthet. Jag väljer att svara min kollega istället för att be henne prata med någon annan, detta leder till att Lucas hamnar i konflikt med en kompis. Konflikten leder vidare till att Lucas blir omnämnd av de andra barnen som någon de inte vill leka med. Jag gör honom även mer utsatt via val i verksamheten som våra moln där jag kastar ljus på hans brister i mötet med andra barn. Men jag ser även att jag jobbar aktivt för att stävja hans utsatthet, till exempel genom att låta Lucas få stunder av lek där han har bra chanser att lyckas. Jag hittar genom min forskning flera intressanta perspektiv kring min roll i Lucas utsatthet.

I mina frågeställningar ställer jag mig undrande till begreppet specialpedagogik och dess betydelse i mitt arbete. Jag ifrågasätter om min egen kunskap är tillräcklig. Jag reflekterar kring om specialpedagogiska insatser är nödvändiga och vad dessa i sådana fall innebär. Vad är specialpedagogik och hur skiljer den sig från vanlig pedagogik?

Specialpedagogiken tar över när pedagogiken inte räcker till, vilket leder mig till insikten att jag arbetar med vissa specialpedagogiska insatser utan min egen vetskap. Tillsammans med mina kollegor finner vi alternativa arbetsmetoder som passar Lucas bättre, där vi får en möjlighet att möta honom på ett bättre sätt.

Min händelse och min relation till Lucas handlar mycket om mina egna frustrationer om att inte räkna till. Om att inte ha tillräckligt med kunskap för att möta Lucas behov i nuet. Jag kastar ljus över mina privata erfarenheters påverkan på min yrkesroll. Jag är mamma till barn i behov av särskilt stöd och kan genom litteraturen se att detta även påverkar mitt agerande gentemot Lucas. Genom att bli medveten om detta kan jag finna vägar att använda min erfarenhet och mina kunskaper i mitt arbete.

Till sist ställde jag mig frågan om hur jag ska dela min solidaritet. Hur ska jag räkna till att möta både Lucas och de andra barnen på förskolan? Jag upplever att jag inte vet vem jag ska fokusera på när jag gör val i mitt yrke. Jag behöver välja rätt för att gynna den stora gruppen men även individerna. Ibland är dessa val inte förenliga med varandra och då uppstår frågan om solidaritet. Vems behov är viktigast att uppfylla, det enskilda barnets, barngruppens, kollegornas eller mina egna? Detta ser jag som den stora genomgående frågan i min essä, professionalitetens dilemma.

Källförteckning

Bech-Karlsen, Jo (1999). *Jag skriver, alltså är jag. En bok för fackskribenten som vill berätta.* Lund: Studentlitteratur.

Björck-Åkesson, Eva (2009). Specialpedagogik i förskolan. I: Sandberg, Anette (Red.) *Med sikte på förskolan- barn i behov av särskilt stöd.* Lund: Studentlitteratur.

Hammarén, Maria (2010) *Skriva en metod för reflektion.* Stockholm: Santerus.

Henriksen, Jan-Olav & Vetlesen, Arne Johan (1998). *Etik i arbete med människor.* Lund: Studentlitteratur.

Hjertström, Lappalainen, Jonna & Schwarz, Eva (2011) *Tänkangets gryning. Praktisk kunskap, bildning och Deweys syn på tänkandet.* Red. Anders Bjurman. Flemingsberg: Södertörns Studies in Higher Education.

Kadesjö, Björn (2009) *Barn med koncentrationssvårigheter.* Stockholm: Liber

Läroplan för förskolan, Lpfö 98 (2010). Stockholm: Fritzes

Kinge, Emilie (1999) *Empati hos vuxna som möter barn med särskilda behov.* Lund: Studentlitteratur.

Nilholm, Claes (2007) *Perspektiv på specialpedagogik.* Lund: Studentlitteratur.

Pape, Kari (2001) *Social kompetens i förskolan-att bygga broar mellan teori och praktik.* Stockholm: Liber.

Siljehag, Eva (2010) Historien om barn i behov av särskilt stöd i förskolan. I: Helldin, Rolf & Birgitta Sahlin (Red.) *Etik i specialpedagogisk verksamhet.* Lund: Studentlitteratur.

Thurén, Torsten (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare.* Malmö: Liber

Öhman, Margareta (2009) *Hissad och dissad- om relationsarbete i förskolan*. Stockholm: Liber.

Övrigt:

Skolverket (2011). *Allt fler stora barngrupper i förskolan*. (Elektronisk). Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/om-skolverket/publicerat/arkiv_pressmeddelanden/2011/allt-fler-stora-barngrupper-i-forskolan-1.127557 > (2013-03-28)

Nilholm Claes & Johan Malmqvist. Skolverket (2011). *Specialpedagogik*. (Elektronisk)

Tillgänglig: <

<http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/omraden/specialpedagogik/specialpedagogik-1.130498> > (2013-03-28)

Vetenskapsrådet (1990). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. (Elektronisk) Tillgänglig: < <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> > (2013-04-11)